

K Ü L Ö N F É L É K .

Az Erdélyi Irodalmi Szemle kibővült programja és új főmunkatársai. Olvasóinknak ismét örvendetes hírrel szolgálhatunk: folyóiratunk kereteit kibővítettük s főmunkatársainknak illusztris névsorát ismét gyarapítottuk.

1923 decemberében még kizárólagosan irodalomkritikai folyóiratot terveztünk s az E I Sz első számai csakugyan egészen ezt is adták. Azonban az év folyamán rájöttünk arra, hogy a romániai magyarságnak jelenlegi helyzetében egy kizárólagosan irodalmi kritikai lapot fenntartani, tulságos luxus. Irodalmi életünk még nem oly fejlett és nagyarányú, hogy annak permanens ellenőrzése egy egész folyóiratot kívánna. Aztán az olvasóközönség egyébire is kíváncsi, mint csak irodalomkritikára. Közéletünkben naponként annyi új probléma vetődik fel, mikről elvi magaslapon álló tájékoztatást várna; a különböző tudományágakban végbemenő haladásról is szeretne tájékozódni; állami életünket a törvényhozás éppen mosranság szabályozza tételes törvényekkel, olvasóink a törvényalkotásokról szívesen fogadnának pártpolitikai szempontokon felülemelkedő tárgyilagos véleményt; stb. stb. Egyszóval olvasóink azt kívánják, hogy folyóiratunk ne csak a szépirodalmat bírálja, hanem elvi magaslapon álló tanulmányokban szóljon hozzá a romániai magyarság életének minden irányú dolgához, hogy ezáltal az Erdélyi Irodalmi Szemlének egy-egy évfolyama egyrészt valóban hű tükre legyen mindazon dolgoknak, amelyek magyar sorsunkat itt Romániában érintik; másrészt az E. I. Sz. tanulmányai révén igazán fenntartója, ápolója és terjesztője legyen annak a történeti magyar kulturának, amely drága kincsünk volt a multban s hisszük, hogy egyik legbecsesebb — de sajnos, még mindig eléggé nem méltányolt — tényezője mai hazánk, Románia, egyetemes államéletének is.

A szerkesztősége a fenti kívánságokat a legkomolyabb megfontolás tárgyává tette s miután belátta, hogy a jelenlegi viszo-

nyok között külön társadalomtudományi, külön nemzetgazdasági, stb. folyóiratot fenntartani nem lehetne, — úgy határozott, hogy az Erdélyi Irodalmi Szemlét kibővíti s ezáltal a folyóiratot a romániai magyarság szellemi igényeit minél szélesebb területen kielégíteni törekvő folyóirattá alakítja át.

Ez elhatározás a szerkesztőség részére igen természetesen egészen új program kidolgozását tette szükségessé. Egy ilyen megnövekedett program megvilágosításához mindenképp két tényezőre van szükség: munkatársakra és olvasóközönségre.

Főmunkatársainknak illusztris névsora eddig is bizonyítéka volt annak, hogy szellemi életünknek legkiválóbbjai kívánják támogatni az E. I. Szemlét. Most melljük dr. Abrudbányay Ede, dr. gróf Bethlen György, dr. Ferencz József, dr. Grandpierre Emil, dr. Jakabffy Elemér, dr. Szentiványi József, dr. Széll Kálmán és Trefán Leonárd urak voltak szivesek főmunkatársaink sorába beállani.

Íróink tehát ilyenformán volnának.

De lesz-e olyan közönségünk, amely megérti, hogy az Erdélyi Irodalmi Szemlének fenti megbővült programja tulajdonképpen a romániai magyarság kulturájának programja, mit megvalósulásában segíteni mindenkinek kötelessége kell, hogy legyen, aki a magyar kultúra fenntartását szükségesnek tartja. Mi hisszük, hogy e tekintetben a magyar társadalom támogatására bizton számíthatunk, Adja is az Isten, hogy úgy legyen!

Az erdélyi husszita mozgalmak hatása a román irodalomra. Dr. Drăganu Miklós kolozsvári egyetemi tanár a *Dacoromania* III. kötetének 909—929. lapjain részletesen ismertetvén dr. Thót-Szabó Pálnak: **A cseh husszita mozgalmak és uralom története Magyarországon c. 1917-ben** Budapesten megjelent munkáját, támogatni igyekszik Jorga stb. véleményét, hogy tulajdonképpen a román irodalom is az erdélyi husszita mozgalmak hatása alatt jött létre. E véleményt Drăganu a következőképpen magyarázta: Mivel az erdélyi századok feltűnően hamar áttértek Luther hitére, valószínű, hogy erre őket már az előbbi évtizedeknek erdélyi husszita mozgalmi készítették elő. Drăganu M. kimondja, hogy meggyőződése szerint az erdélyi századoknak egy része már 1517. előtt áttért a husszita hitre s ez a rész lehetett az, amely közülök legelőször tért át a lutheránus vallásra is. Ezek a legelső

husszita szászok azonban nemcsak saját népüket akarták át-
téríteni a husszizizmusra, hanem át akarták téríteni a románokat
is, s e célból román nyelvű bibliát és szertartásos könyveket
készítettek el kéziratban, melyeket azonban mind szláv ere-
detiből fordítottak, illetőleg dolgoztak át. Ezekkel a szláv ere-
detiből románra fordított, illetőleg románra átdolgozott erdélyi
szász-husszita hitfelfogású könyvekkel kezdődik a román iro-
dalom.

A *Dacoromania* idézett helyén Drăganu sok szászosan
román fonetikai adattal igyekszik állítását bizonyítani. Ismerte-
tésének végén azt igéri, hogy a kérdésre vissza fog térni, véle-
ményét külön tanulmányban fogja ismertetni és végleg igazolni.
E tanulmányát annál nagyobb érdeklődéssel várjuk, mivel meg-
vagyunk győződve róla, hogy a husszizizmusnak az erdélyi re-
formációra s ezzel kapcsolatban a magyar könyvtudomány lét-
rejöttére is sokkal nagyobb hatása volt, mint eddig gondoltuk.

Dr. Borbély István.

Kemény Zsigmondnak egyik regényalakjáról. Papp
Ferenc a Kemény Zsigmond életéről szóló szép művé-
nek egyik helyén¹ azt a véleményt fejti ki, hogy Kemény
egyik regényalakját, Márton Adolf titkárt voltaképpen Gyulai
Pálról, Teleki Domokos egykori geryeszegi titkáráról rajzolta
meg; „ . . . bizonyára ő is (Gyulai P.) szívesebben foglal-
zott költői terveivel, mint a geryeszegi mintagazdaság ügyei-
vel“. Papp Ferencnek ezt a feltevését egy szemtanú naplójá-
ból vett jegyzettel igazolhatjuk.² „Geryeszegen gróf Teleki
Domokos titkára Gyulai Pál volt, kivel Szentkirályi János es-
peres házában ismerkedett meg s kit ott a leányok ugyancsak
biztattak, hogy írjon költeményeket. E leányok Szentkirályi Biri,
Anikó és a kiváló szép Gáti Terka voltak“

Dr. Bitay Árpád.

¹ Papp Ferenc : Bárány Kemény Zsigmond (Budapest, 1922.,/II., 159.

² A jeles Koós Ferenc (1828—1905.) bukaresti ref. pap, majd beszer-
cei és brassói tanfelügyelő : Életem és emlékeim (Brassó, 1890.) I. 266.
Koós mint utolsó éves kollégiumi diák állott be honvéd-huszárnak s közvet-
lenül a szabadságharc letörése után ismerkedett meg Gyulaival.

Anton Kurz contra D. Cantemir. Anton Kurz, az Erdélybe került tudós német, aki mint Bem segédtisztje esett el a segesvári csatában,¹ egyik természettudományi művecskéjében megcáfolja és elutasítja D. Cantemirnek (1673—1723.) a tudós moldvai fejedelemnek azt az állítását, hogy az Ineul hegyen levő fű harmata vajjá alakítható át.²

Dr. Bitay Árpád.

Petőfinek „egy telem Debreczenben“ című verséhez. E költeménynek, mely a költő visszaemlékezését fejezi ki a Debreczenben töltött 1843/44. év telére, harmadik verszaka így kezdődik:

Ha fölvevém kopott gubám,
Elmondhatám,
Mint a cigány, ki a hálóból néze ki
„Juj, be hideg van oda ki!“

A magyarázók nem jegyzik meg, hogy koszorús költőnk e sorai egy ma is élő népi anekdótára vonatkoznak. Minthogy ez az anekdóta nem mindenki előtt ismeretes, nem volna fölösleges e sorok magyarázatául a jegyzetek közé fölvenni. Szól pedig az anekdota ekképpen:

Szép új gubája volt a cigánynak nyár közepén, ámde nem volt mit ennie. Gondolt egyet, eladta a gubát, vett magának az árából hálót s azzal halászatott a Tisza partján. Nem is hiányzott a boldogságából semmi, amíg a tél be nem köszöntött. Ám a hideg eszébe juttatta a cigánynak, hogy milyen jó volna most a guba. A humort azonban a szigorú hideg sem tudta belőle kiölni. Magára kapta gubája helyett a hálót, kiült a szélre s e szellős öltözet likain kidugván ujját, dideregve e szókkal fejezte ki észletét: „Jujj, be hideg van odaki!“

Dr. Csűry Bálint.

¹ Életrajzát I, Szinnyei M. I.

² Borszék Siebenbürgens berühmtester Kurort, nebst einem kurzen Anhang über Belbor von Anton Kurz Kronstadt 1844., p. 99. A 181. oldalon meg arról tudósít, hogy 1817-ben egy moldvai főúr, a 70 éves „Iordatye Piribesko logofet mare“ igen jó eredménnyel használta nagyon súlyos betegségében a borszéki fürdőt. A moldvai főurak igen sűrűn keresték fel Borszéket; ezt bizonyítja pl. a következő román alkalmi vers is: Daniil Scavinschi Călătoria Dumnealui Constantin Palade la feredeele Borsecului, 1828.

Adalékok a moldvai és a havasalföldi katholicizmusnak az erdélyivel való érintkezéséhez. A gyulafehérvári püspöki levéltárnak 1824-ből való okmányai nem maradtak ránk. A korabeli iktató-könyv azonban (Protocollum Dioecesanum) mégis tájékoztat az ebben az évben beérkezett iratok rövid tartalmáról és elintézéséről.

Az idézett év 573 sz. aktájából megtudjuk, hogy Molajoni József¹ bukaresti püspöki helynök, a következő évtől kezdve püspök, bocsánatot kér az erdélyi püspöktől, hogy addig még nem tisztelgett nála s kéri, hogy ennek ellenére is küldjenek neki szentelt olajokat. A kérés elintézését, a kért olajok megküldését Bede József kanonokra bízták.

A 693. sz. irat meg a moldvai katholicizmust érinti. „Cspikés medicus² describit praesentem statum Moldaviae, et significat Episcopum Transilvaniae, si causa visitationis Catholicorum advenerit, omnibus gratum futurum.“ Moldva állapotának leírását különösen sajnáljuk. Az elintézés: „Grates relatae sunt, annunciaturque mors protomedici Pataki“.³

Dr. Bitay Árpád.

¹ Molajoniról (1780—1859) l.: R. Netzhammer: *Reședința episcopală din București, o contribuție la istoria archidiecezei*, București 1923, pp. 9, 31—33. Dicsérőleg írt róla Ürmösy Sándor kolozsvári unitárius pap is, aki 1843-ban Havasalföldet beutazta. Erről s Molajoninak Erdéllyel való más kapcsolatairól l. az Erdélyi Irodalmi Szemlének 1924. ápr.—májusi sz., 255—256 (neve itt; sajtóhibából, Mokajoni; a 256. oldal jegyzetében meg, ugyancsak sajtóhibából, 1838 helyett 3838.* áll).

² Róla, sajnos, semmit sem sikerült megtudnom. Gyanításom szerint azonban talán Viola József (1770—1858) vitte Moldvába, aki ott a fejedelem udvari orvosa, a moldvai kórházak és egészségügy főfelügyelője volt. L. róla az Erdélyi Irodalmi Szemlének 1924. jan. sz., 59—61. (Az ott említett forrásokon kívül Benkő Károly: *Marosszék ismertetése és Orbán Balázs: A Székelyföld leírása*, szintén megemlékeznek róla. Ezek szerint nem Marosvásárhelyt született, hanem Nyárádköszvényesen.)

³ Pataki Sámuel a tudós erdélyi főorvos.